

יזהר וג'בוריו

מאת דוד ארן

לאמיתה: ה"מאידך" של האמת היסודית. הנושא של יזהר ב"ימי ציקלג" הוא "דראחיד": הנוער הארצישראלי במלחמת מה. יזהר הוא רחוק מביטול ערכו של הנוער הזה. כאשר הוא מתאר, בתחילת הקרב האחרון על המשלטים, את פעולת המפקדים, את מתן ההוראות מצדם, את הצרותיהם, הוא איננו שוכח להוסיף שכל זה, בעצם מיותר: כל אחד מן הנערים יודע את המוטל עליו, יודע לבצעו ומוכן לבצעו. האם יש שבת גדול יותר ללוחמים? האם אין כאן ציון, המעלה את הנוער הזה מעל כל קולקטיב לוחם אשר בעולם? ובי כן זאת, ממלא הסופר דפים רבים בהלקאה העצמית של הנוער ואף בכך קורח מצידו. בין היתר מתאר הוא את שטחיותם בעניני רוח (השיחה על ענייני ספרות, הלעג בעקבות נסיונו של ברזילי להרים את "המוראל" על ידי קריאה בפרשת ציקלג בספר שמואל), את האבסורדיות שבאיבתם לא רק למלצה — אלא לכל מה שאפשר להופכו למלצה ("ציונות" בפיהם, שדחיייתה העקבית מביאה לידי האפס הגמור). הוא גם מסביר לנו במקצת את הרקע: מולדת בין גדרות תייל שסכנה נשקפת לכל מי שיוצא מתחומיהן. יריות בלי לוח, העובדה שאין לדור זה, "אבות" אלא "אב" (על כך דיבר יזהר גם בני אומן בועידת הסופרים). כל אלה הם פרי המציאות של עם בראשית צעדיו במולדתו, כאשר כל צעד מלווה איבה וסכנות. הנושא השני — הוא המלצה חמה עצמה. יזהר אינו משאיר צל של ספק, כי רואה הוא את הכורח ואת הצדק אשר במלחמת ההתנגדות (בכך רחוק הוא מכל פאציפיזם תמים ומאזנה ספרות מלחמה אשר הופיעה באי רופה בין שתי מלחמות עולם. דרך אגב: גם ברמה האמנותית עולה ספרו לאין שיעור על ספרות זו). אולם גם מלחמת התנגדות היא מלחמה: קניית החיים על ידי המוות. ואצל יזהר אין הבדל בין כורח מותו של הלוחם לבין כורח הריגתו של האויב. ובכך בולט אולי ביותר ההומאניזם העמוק שלו. גיבוריו פוחדים מפני המוות וסולידים מפני ההרג. התקוממותם נגד המלצה לובשת, לפעמים, צורה של פאציפיזם — אך לרגע אחד בלבד. הם חשים גם ברגעים אלה את האבסורדיות שבצורת התקוממות זאת. ומסקנתם הסופית היא דחיית "המילא", דחיית

זמן לא מועט עבר מאז הופיע ספרו של סי יזהר "ימי ציקלג". רבים הספיקו לקרוא בו וגם מבקרים רבים כבר הספיקו לעסוק בו. אחדים מהם פטרו אותי מאמירת דברים שהיה בדיעבד לאמרם, אך אחדים — בראש וראשונה ד"ר ב. קורצווייל במוסף הספרותי של "דבר" — טענו טענות שחובה להתייבב נגדן בשער. אולם לא לעניין זה בלבד מוקדש מאמרי. לכל אדם ראייה מיוחדת משלו — ודומני שיש עמי כמה הערות — בעיקר הערות של חיוב — שעדיין לא העירו אותן.

דומני, כי לשם הבנה מלאה של "ימי ציקלג" יש לעמוד, תחילה, על דברים השייכים ל"ריאליזם" — לעובדות הקשות — המצויות בספר. השלד העלילתי של הסיפור הן תולדות מבצע צבאי אחד במלחמת השחרור — מתחילתו ועד סופו (ולא חשוב באיזו מידה תופסים דברי הסופר מציאות היסטורית ממשית): ההיאחזות במשלט (או שני משלטים) שהחזקתם ע"י כוחותינו היה משום מניעת הרעשת שדה התעופה של הנגב המנותק, הקרבות על המשלטים, שתי נסיגות — הכנסת כוחות הולכים וגוברים משני הצדדים, אך בעיקר מצד האויב (גדוד משוריין וגדוד רגלים — נגד כ-30 בחורים במשלטים וכמה עשרות מסיבים) — ותבוסת האויב, הנגרמת ע"י אמצעי לחימה משוכללים (שרפנלים, משוריינים מתוצרת בית), זמן התרחשויות אלו היא תקופת ההפוגה השנייה בסמוך לראש השנה תש"ט. חלפו קרבות נגד בה וידמרדכי, דגניה וכינרת וטרם החלה האופנסיבה לשחרור הנגב. היתה זו תקופה של סטאגנציה צבאית ואיש לא ידע מה יבוא אחריה (רובנו התכוונו להתקפה רבתי מצד האויב). סיום המערכה על ציקלג רומז על שריד נזיל (האופנסיבה הגדולה של צה"ל החלה ימים ספורים אחרי סיום זה — דומני ביום הכיפורים). העליה במערכה הצבאית משתקפת בעלילה הפנימית של הסיפור הקיימת בעיני, על אף הכחשותיה של הביקורת: צוות הלוחמים נמצא בתחילת הסיפור במצב של גיוון מוסרי — אחרי קרבות מרובים ורביצה ממושכת בבטלה ובלילכוך — והנחשלים, הרוטנים, הפחדנים וגסי הרוח הם "נותני הטון". דמויות אלו נדחקות הצידה בהמשך הסיפור וקומץ הנערים החוזרים בסוף מן הרדיפה אחרי האויב אל המשלט בצעדם לעבר התחלת הנפתחת מעל ראשיהם — חוזרים כאלו ממחלה קשה אל ההחלמה. צוין כבר, שהנשק שהיה בידי לוחמי ציקלג, היה נשק קל בלבד. כתוצאה מכך הושארה יוזמה, במרבית הזמן, בידי האויב ונערי "ציקלג" נדונו לפאסיביות. יתר על כן, היו אלה נערים שידעו את המוות בטרם ידעו את החיים. עובדות אלה מסבירות הרבה מאד מן האווירה אשר שררה ב"ציקלג". יש בה, בסיטואציה של ימי ציקלג, הרבה מן המצב הקיצוני החביב כל כך על סופרי זמננו בכלל ועל המשמרת הצעירה בפרוזה העברית בפרט. מצבים קיצוניים אלו באים להדגיש אמת חיים שאיננה מקובלת על הבריות. כידוע עיצבו סופרינו הצעירים בניגוד לספרות קודמת, את ה"בשריודמי" אשר באדם בקיצוניות רבה, עד שנתגלעף תהום בין תאוריהם והאמת ההיסטורית. יזהר מעולם לא חסא נגד אמתות יסוד. כשם שהמצב הקיצוני אשר ב"ימי ציקלג" הוא מצב ריאלי (בניגוד, למשל, למצב הישיבה על מוקשים אשר ב"שבועה מהם" של נתן שחם), כן האמת האחרת של הסיפור היא אמת

יית ההשלמה הזולגנית עם הרע. הרע הנהו רע — גם כאשר אין מנוס ממנו. התפישה המעמיקה של ה"מאידך" אצל יזהר בולטת, אולי, ביותר, בתיאורו את האדם המצליח בקרב. אותה תחושה של מבצע ספורטאי, אותה התעוררות הצייד הקומון, אותה שמחת ההרג האיומה מה ההופכת את האדם לפרא — היא הכרת גם במלחמה צודקת. אין לחימה בלעדי כל אלה. ה"מאידך" אינו שוכן בשלוה על יד "אמת היסוד". הניגוד הוא ניגוד מכאיב ביותר וביטויי ההורלם — הזעקה. הזעקה של יזהר — היא בת הזעקה הברנרית ו"אמת היסוד" שלו היא ה"אף על פי כן" של יוסף חיים ברנר שיזהר נמנה על טובי תלמידינו וממשיכיו הרוחניים. הדגשת ה"מאידך" בתופעות החיים, ראיית הניגודיות אשר באמת החיים עצמה מתבטאת העמדת דמויות בעלי אופי מסוים מאד במרכז הסיפור: קשת הדמויות ב"ימי ציקלג" היא רחבה ומגוונת. הזכרנו כבר את הרוטנים, הפחדנים שומרי-עורם, גסי-הרוח. בניגוד להם מעורבות בספר דמויות מפקדים מעשיים, ישרי דרך, אמיצים — אך מתחמקים מכל ראייה מעמיקה יותר של הדברים. את הדמויות הללו מתאר הסופר "מב-חונן" בלבד, אין אנו יודעים הרבה על חייהם הנפשיים. לעומת זאת מעוצב באהבה רבה ה"פנים" של בעלי הנשמה היתרה, הקשובים לכל רחשי ה"י", המסוגלים לרדת לעומקה של האמת האנושית כולה. אין גיבורים, "יפי נפש" אלה בעלי התלבטות-לשמה, חידוי מעשי, הולכים בצידי הדרכים, אדריכלי בני המקלען, קובי החבלן, עמיחי החובש והאחרים עומדים במרכז העשייה. כאילו היו גיבורי הראשיים של יזהר כבר בסיפוריו הקודמים. כבר בסיפורו הראשון היה אפרים מעמודי התווך של משק הקבוצה, איש מקצוע מעולה — ומכאן התנגדות חבריו לשיחורו מן "האספסת". הבקורת עמדה כבר על חשיבותם של קובי ושל בני בסיפור. בטרם איחד את הדיבור עליהם, רצוני להקדיש כמה מלים לברזילי ולי עמיחי המייצגים עולמם הרוחני של בני הארץ ושל הסופר עצמו. ברזילי בקי בתנ"ך ובארכיאולוגיה. נסיונו לזהות את גבעות המשלט כאתר היסטורי ("ציקלג" של דוד המלך) וע"י כך לחזק את רוח חבריו — נסיון שבשלב זה של (המשך בעמוד 6)

(ראה מאמר על דומייה מעבר 972)

יזהר וג'בוריו

(סוף מעמוד 5)

ההתרחשות גידון לכשלון — מעיד על מאמצי טובי הדור להתערות במסורת החסרה להם (מאמצים אלו מצאו את ביטויים, לאחר מכן, ב„אופנה הארכי-אולוגית“ שלאחר מלחמת השחרור, בחזרת סופרים, אל ההיסטוריה העתיקה של עמנו ולאחרונה — בהצלחה העצומה של חידון התנ"ך) ברזילי עוסק גם בטבע, חוקר את הצומח והחי בסביבתו. והלוא גם יזהר שר את שירת הטבע, כאשר בולטות ידיעותיו בכל הפרטים שבו, גם זוהי דרך להתערות של מי שעדיין איננו מעורה לחלוטין, עמיחי מייצג את הצד האמוציונאלי-אמנותי, את הצד הכללי של עולם זה — את המוזיקה (זוהי מוזיקה „קלאסית“, פרי יצירתם של גאוני עולם) המוזיקה היא יסוד חשוב מאוד אצל יזהר ונעמוד על כך כאשר נדבר על האמנות של „ימי ציקלג“. קובי הוא הגיבור הרומנטי של הסיפור. עם כל אהדתו לכור מחצבתו, בקיבוץ, עם כל האהבה בה הוא זוכר את מתחיו — הרי צר היה לו המקום, איננו רוצה בחיי איכר יפים ושקטים. אבותיו פרצו דפוסי חיים ישנים ובנו חדשים — אף הוא רוצה לעשו כמוהם. אולי מגלה לנו כאן יזהר את מקור תפישתו ותפישת סופרים אחרים את החירות? הרי הבנים — בני הארץ — קיבלו מאבותיהם לא רק את היסודות שהם בנו — אלא גם את בשורת המרד שבהם מרדו נגד אבותיהם הם! על כל פנים ישנן סתירות פנימיות לא מועטות בתפישת חירות זאת, הרואה את חזות הכל ב„אדם לבדו“ (מיצוי כוח החיים בעמידת האדם לבדו מול הסכנות ראינו כבר ברגעים לפני מותו של אברסקה ב„חורשה אשר בגבעה“), בשאיפתו „להגשים את עצמו“ על אף כל הקשיים, להיות בלתי תלוי בהכרעותיהם של האחרים, הרי אין זאת אלא חירות סור-מאלית בלבד, מרוקנת מכל תוכן ממש, מן ה„מה“ של ההכרעה האישית. נכון שהפרט לעולם איננו זהה, לחלוטין עם הכלל; אך כשם שגם זהות זו יחסית היא — גם „עצמיותו“ יחסית, עצמיותו של אדם צומחת בסביבתו האנושית ומתגשמת רק בה (מעשה היצירה) הניגוד היחסי (אם כי, לא פעם, חריף ומכאיב מאוד) בין הפרט והכלל, בין „הדרך הסלולה“ לסלילת הדרך, הפך אצל כמה מגיבורי יזהר (כמו אפרים בסיפורי הראשון וקובי בסיפורו האחרון) לחומה שאין לפרוץ אותה. אולי כאן הנקודה היחידה בה יזהר עצמו איננו עקבי בתפישת ה„מאידך“ שלו. גיבור סיפורו הראשון — אפרים — „חוזר לאספסת“ — משום שלא היתה לפניו דרך ממשית אחרת, משום שהבין את האשליה אשר ב„בקשת המרחבים“ שלו, משום שהמסקנה המעשית של כמיהתו — פירושה היתה עריקה. גיבורי יזהר לעולם אינם עריקים. וקובי הלך ממשקו משום שלכאורה נפתחו סיכויים חדשים שהיה בהם משום משימה: המלחמה. המלחמה איכ-זבה אותו ונשארה תחושת ריקנות איומה ממנה ביקש מפלט בכתיבת שירים ובמקצועו המלחמתי: החבלנות שיש בה יותר משחץ ההרפתקה. קובי יוצא לילה לילה יחד עם עוזריו לבקש את מבואות ציקלג ואיננו נותן שינה לעפעפיו. רצוף ויגע, כאשר כוחותיו כלים, צונח הוא בלילה לפני קרב ההכרעה ארצה — על מוקש שבעצם ידו הניחו — ומתרסק. מותו הוא טראגי — הוא התוצאה ההכרחית מחורסר המוצא שבחיו (ובהתנהגותו יש משום איבוד לדעת מכוון); ודומני, כי

לא נטעה אם נראה בטראגדיה של קובי ביטוי לטראגדיה של המוטעה אשר ברומנטיקה היוזרית, — הגיבור ה-ראשי — השני — בני — קרוץ מחומר אחר. הוא ה„אידיאולוג“ שבסיפורו של יזהר — הרהוריו הם חתירה מתמדת לניסוחם של דברים. ואמנם הוא בעל הניסוחים ה„פאציפיסטיים“ המתגלים לו כחד-צדדיים, חוטאים לאמת השלימה. ניסוחה של זעקה הוא תמיד חד-צדדי ובלתי צודק. אולם הוא האיש אשר נותן ביטוי ממצה ל„מאידך“ היוזרי: ביטוי זה ניתן בהתקוממותו על ה„מילא“ — בחיוב הזעקה עצמה. הוא מעמיק לחשוב גם בשטחים שמחוץ למלחמה — למשל בשטח העבור-דה: האם העבודה איננה אלא תשלום, כרטיס-כניסה לעולם החירות של הפי-נאי (המפוקפק במקצת מחמת העייפות שלאחר העבודה)? או שמא יש לעשור תה תכלית, יסוד של חירות, יצירה? (החיכוח בעניין זה אינו מגיע לכלל תוצאות — זוהי בעיה סבוכה שאיננה ניתנת לפתרון לאלתר ולא נאריך בזה כאן. החשיבות היא בעצם ניסוח השאלה שהוא בוגר בהרבה מהניסוח בסיפורי-הנעורים של יזהר כגון „אפרים חוזר לאספסת“). כמדומני לא הבינו עד כה כראוי את החשיבות הגדולה שבדמותו של רפי. בן מושב זה הוא עור-בד אדמה פשוט. רומנטיקת הנעורים שלו אינה מהלכת בדרכים עקלקלות. הוא איננו מתעלם ממגרעות חיי אביו-חיו. אולם לא סיאקוש, המפקד, השונא את המושב עם פולחן ה„לא משתלם“ שלא, איננו מתנכר לחיים אלו. כל שאיפתו לשוב ולסייע לאביו בנשיאת העומס הבלתי אנושי המוטל על שכימו וחלומו הוא — לחדש יסודות, לעשות את חיי המושב יעילים ויפים יותר — יחד עם אהובת נפשו, תמרילה, אשר (והדבר אופייני לנערי יזהר) עדיין אינה יודעת דבר על אהבתו. רפי אינו מנסח דברים כבני — אולם הוא חש אותם לא פחות ממנו ודומני שלא במקרה שולטים הרהוריו וחזייתו בשעת הקרב המכריע: תחושת האמת הגדולה אשר ב„מאידך“ היוזרי לא ניתנה ליחיד-די סגולה בלבד, משכיליים במיוחד. היא עשויה להיות נחלתם של עובדים פשוטים באשר הם בני אדם. — אמרתי, שאין יזהר מעצב את חיהם הפנימיים של מפקדי ציקלג. יש יוצא מכלל זה: גידי המ"כ. זהו נער אמיץ לב, אף גיבור (מעשה בפיאט שנישא על ידו אל מול האויב בשעת הקרב המכריע). נער שאחריות כבדה מנשוא רוב-בצת עליו — ובכל זאת הוא נושא בה. אולם יחד עם זה איננו ניחן בעור-מק הראייה. ראית ה„מאידך“ נראית לו כסטיה, כבגידה בכוח. ודווקא הוא המעשי, ישר הדרך, „מסתבך“, הוא סרף השגעון של הרהורים ארוטיים חולניים — בניגוד להרהוריהם הארוטיים של האחרים שעם כל חושניותם הם טהורים ויפים. הוא חושק בנערה שהיא נערתו של חבר — לילך של עמיחי — ושנוסף על כך לא ראה אותה מעולם. ונראה כי ישנו קשר הגיוני בין סלידתו מכל ה„סוסה“ כביכול מדרכם הישר של חיים לבין „הסתבכותו“ שאיננו יודע להשתחרר ממנה.

(עוד מאמר יבוא)

יצירה של ורדינה שלונסקי בראדיו פ"ים

הסונטה מס' 2 מאת ורדינה שלונסקי בוצעה בראדיו פריס בידי הכנר בן-עמי זילבר, בשעת ביקורו בבירת צרפת. היצירה נתקבלה באהדה רבה על בחוגי המוזיקאים ועל ידי הביקורת המקצועית.